

הגאון מנייאמץ

רבי חיים מרדכי רולר זצ"ל

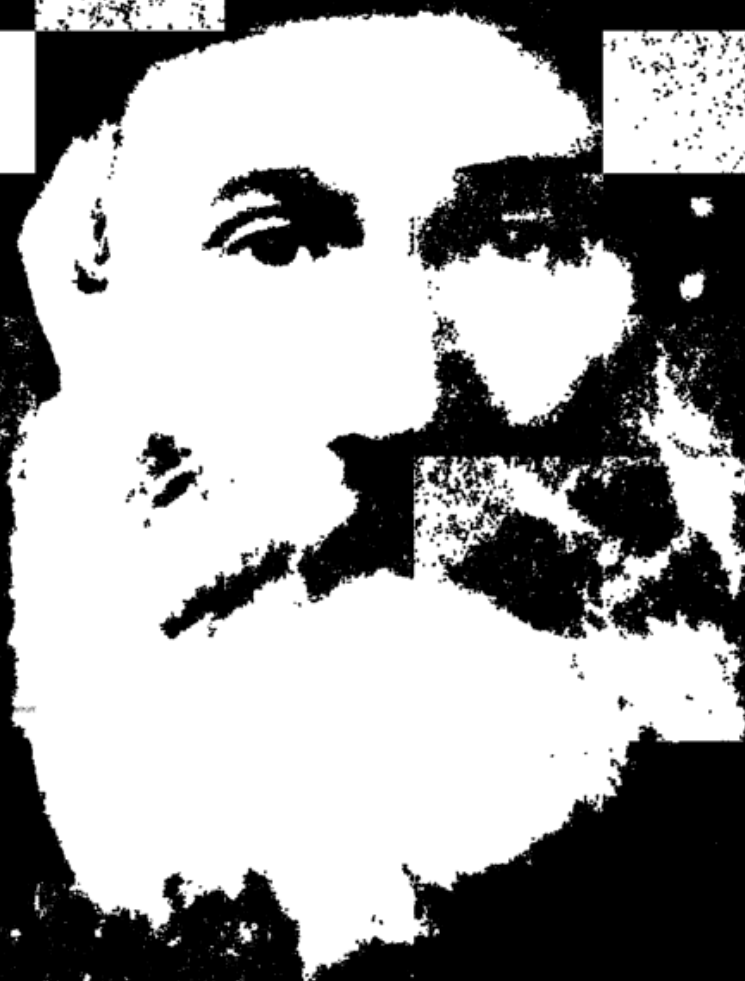
פרשת גדולת מרדכי

חסיד רוז'יני היה רבי חיים מרדכי רולר זצ"ל, גאון וצדיק, פוסק ומשיב, מגדולי התורה המפורסמים במזרח אירופה – בדור שלפני השואה – אשר במקום גדולתו ענוותנותו והיה מסתופף בצלם של אדמור"י בוהוש וטשורטקוב. קרוב לחמשים שנה כיהן ברבנות דק"ק נייאמץ, עיירה לא גדולה בחבל מולדביה, רומניה העתיקה, ומשם הפיץ תורתו למרחקים – אם בתשובות לאלפים שהשיב לדורשיו בהלכה, גדולים וטובים מכל המדינות, ואם בספריו המרובים, שהתפשטו באהלי שם, אוצרות של חידושים משמחילב בכל מקצועות התורה, נגלה ונסתר. בערוב ימיו נחשב לפוסק בה"א הידיעה של יהדות רומניה וישב בראש „מועצת גדולי התורה“.

בהקדמה לספרו „באר חיים מרדכי“ (קלוז'ש תרפ"ח) המכיל ביאור שלם על פרק „ברכי נפשי“ וט"ו „שיר המעלות“ ופסוקי „אשת חיל“, מתנה הוא את צערו על כך שבמולדתו ובסביבתו נבצר הימנו להרביץ תורה לעדרים, כי רק ישיבות מעטות קמו ברומניה: „אני הקטן בזאת המדינה שנולדתי וישבתי לא זכיתי בהחזקת ישיבה ללמד לתלמידים רבים, והרי-אני כבן ששים לזקנה, ובעניי מה קניתי“. אי לזאת גמר בלבו שיפרסם חידושיו בספרים: „וזה כשבעה שנים נתן ה' בלבי להתחיל בהדפסת חידושי תורה אשר חנני ה' בחסדו לחדש בהלכה ובאגדה – – – וזה נקרא תורת חסד, ללמדה לאחרים“.

מכח גדולתו בתורה ובצדקות היו בני הדור מונים את רבי חיים מרדכי בשורה הראשונה של חכמי ישראל וחסידיו. „כמעט שלא נמצא כמותו

[מד]

רבי חיים מרדכי בשנות העצה

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התוכנה

מרבצי תורה מעולם החסידות - ז' : סורסקי, אהרן (15) } } עמוד מס' : 44 הודפס ע"י אוצר החכמה

בכמה ארצות גדול בתורה ובמדות" העיד בו האדמו"ר מסקולן רבי אליעזר זוסיא פורטוגל זצ"ל (בהסכמתו למהדורה החדשה של שו"ת באר חיים מרדכי" על ד' חלקי שו"ע שנדפסה בשנת תשל"ז ביזמת כולל „בוהוש" ת"א). כשהוציא לאור בצרנוביץ, שנת תר"ס, והוא בן שלושים ושנים שנה, את ספרו הראשון על הש"ס „חידושי בן יאיר" קילס אותו מאד הגאון הליטאי רבי חיים סולובייצ'יק זצ"ל גאב"ד בריסק, שהעריך את חילו לאורייתא, ושלח אליו הערות מחכימות בנוגע לאחד מחידושיו במסכת פסחים (ראה שו"ת „באר חיים מרדכי" ח"ג סימן י"ב). גם כאשר בתו של הגאון הגאליציאי רבי מאיר ארק זצ"ל, גאב"ד טורנא, התעגנה מבעלה בימים שנשתבשו הדרכים בגייסות, במלחמת העולם הראשונה, ביקש אביה הגאון את הרב דנייאמץ (ראה להלן) לעיין בדינה ולחפש אם יש דרך להתירה מכבלי העיגון, באשר היה רוחש כלפיו הערכה יתירה כפוסק שהלכה כמותו.

אף הוא יצא שמו למשגב בימים קשים לישראל, בשתי מלחמות העולם, בתואר „אבי העגונות" – לפי שהיה נותן את נפשו על תקנת בנות ישראל העלובות, שפגעה בהן מדת הדין רח"ל, ומפליא עצה מגדיל תושיה כיצד להתירן להינשא.

חומר מגזע תרשימים

ברבי חיים מרדכי נתקיימו דברי חז"ל ש„התורה מחזרת על אכסנייתה". מוצאו היה מגזע הפרתמים, מהמשפחות המיוחסות ביותר בעם היהודי, שלא פסקה מהם תורה וגדולה בכל הדורות. אבי אביו רבי שמשון היה מצאצאיו של הגאון רבי דוד אלטשולר זצ"ל, מחבר הפירושים הנפוצים על נ"ך „מצודת דוד" ו„מצודת ציון", שהתייחס על שושלת רבנים בעיר פראג אשר ראשיתה נעוץ ב„חסידי פרובינציא" הקדמונים. מצד אמו היה רבי שמשון מיוצאי חלציו של המקובל האלקי רבי נפתלי כ"ץ מפוזנא, בעל „סמיכת חכמים", ונצר משפחות השר רבי שאול וואהל (מלך פולין ליום אחד), מהר"ל מפראג, ורבי עקיבא כ"ץ (ס"ט) רבה של שאלוניקי, מגולי פורטוגל, שנמשכה לשלשלת יחוסם למעלה בקודש עד לדוד המלך ועד לאהרן הכהן ע"ה.

אביו של רבי חיים מרדכי, הוא רבי יצחק יהודה אייזיק לייב רולר,

אב"ד בקהלת פונזשט, בחבל מולדביה, היה אדם גדול בתורה וביראה. חסידא ופרישא, מנשואי־פנים בעדת חסידי טשורטקוב המסתופפין בצלו של האדמו"ר רבי דוד משה זצ"ל, ומהיושבים ראשונה במלכות האדמו"ר הראשון מבוהוש רבי יצחק זצ"ל (שהיה בנו הגדול של רבי שלום יוסף בכור בניו של הצדיק רבי ישראל מרוז'ין זצ"ל). בנעוריו ישב רבי יצחק יהודה ולמד תורה למרגלות הגאון המפורסם שבדור רבי אריה לייבוש איש־הורוביץ אב"ד סטריי וסטניסלאב (נכדו של הגאון רבי משולם יששכר זצ"ל בעל שו"ת „בר ליואי"), שהיה קשור אליו גם קשרים משפחתיים, ובספרו „הרי בשמים" (סימן רכ"ח) מובאות שו"ת שהחליפו הרב והתלמיד בשנים מאוחרות.

על גדולתו בתורה ניתן לעמוד משרידי חידושיו בש"ס ובד' חלקי שולחן ערוך שהדפיס הבן רבי חיים מרדכי אחרי פטירתו, בספר הנקרא על שמו „באר יצחק" (קלוז'ש תרפ"ה), בתוספת הערותיו ובצירוף קונטרס משלו בשם „שירת דבורה" (ביאור אגדה על הפטרת שבת שירה ושבת חנוכה) המוקדש לזכר אמו הצדקנית מרת דבורה.

בהקדמה לספר זה כותב הבן רבי חיים מרדכי אודות עצמו: „גולדתי ביום כ"ח אדר שנת תרכ"ח בדימינשט, עיר קטנה במחוז רומאן, אשר בזאת המדינה... בעיר הזאת התגוררה משפחתו עד שהוזמן האב, אחרי שנת תר"ל, לשמש ברבנות דק"ק פונזשט וישבו שמה עד סוף ימיהם יותר מארבעים וחמש שנה (האם נפטרה בי"א לחודש סיון שנת תרע"ו, ובעוד כשבעה חדשים נפטר גם האב, בכ"ד לחודש טבת שנת תרע"ז). פונזשט היתה עיירה בינונית, שאין בה מהמולת הכרך, והחיים בתוכה רגועים וקולחים בשלוה, כמי השילוח ההולכים לאט. גם תרועות הזמן, הפולמוס בין נוטרי־מורשת והמחבלים ה„משכילים" למיניהם, שכבר נעצו צפורן ארסית בחלק מערי רומניה, לא הגיעו בימים ההם לעיירות הקטנות. פונזשט היתה לכן אכסניה טבעית לשקדנים אוהבי תורה שלמדו בקלויז המקומי ללא הפרעות. רב העיירה, שטרדותיה מעטות, התבודד במועדיו ושם לילות כימים להתעלות בתורה ולהשיג מדרגות ביראה ובעבודת שמים. משנה לשנה גדל שיעור קומתו הרוחנית ויגבה לבו בדרכי השם.

יניק וחכים

מילדותו הצטיין רבי חיים מרדכי בחשק עז ללמוד תורה. ככל בני גילו התחנך הינוקא, בן הרב, אצל מלמד דרדקים בפונזשט שהולכים פסיעות ראשונות בפרדס המקרא והמשנה. אחר־כך כשהתחיל ללמוד גמרא עם רש"י ותוספות, עבר ל"קלויז" שבעיירה, בית ועד לחכמים, שם למד במשך שנים אחדות בהדרכת אביו הגדול, שהבחין מכבר בכשרונות המבורכים שהנער מחונן בהם: זכרון ברזל, תפיסה מהירה, הבנה יסודית.

גם להתמדתו לא היה שום גבול. כיון שעמד על דעתו נזהר מלילך ד' אמות בלא תורה. בערוב שנותיו כשהעלה זכרונות מימי־הנעורים התבטא פעם בשיחה: „אלפי לילות לא נתתי שינה לעיני". שקד, איפוא, האב בעקביות לעשותו גדול בתורה. וכך כותב הבן בהקדמה לספרו „חדושי בן יאיר" – שפירסמו כנזכר למעלה בשנתו ה'ל"ב – „ומעט תורתי אשר בי, מאאמ"ו שליט"א קיבלתי".

מלבד שחינכו ללומדות היה רבי אייזיק לייב משתדל להנחותו בדרך אמת ושומרו לבל ייתפס למדוחי יצר־הרע שפורש מכמורת לרגלי הלומדים. וכך כותב האב בהקדמתו לאותו ספר שהזכרנו, שחיבר בנו, „כבוד בני יקירי אור עיני אמנם תלי"ת יש לו לב חריף, עם כל זאת לא הלך בדרכי הפלפולים הנהוגים שאין להם שורש וענף, רק כל מגמתו למטרת האמת, ועל עמודי הפוסקים ראשונים יסודותיו הטבעו, ועל אדני הפוסקים אחרונים קירותיו יסמוכו..."

כפעם בפעם היה רבי אייזיק לייב שם פעמיו אל בית האדמו"ר מבוהוש, להתחמם באשו הזכה, ונוטל עמו גם את הבן העילוי. מאז קבע הרבי את מושבו בבוהוש, בשנת תר"כ (אחרי ימים רבים שהתגורר בעיר איזמאיל, בסרביה), נעשה בית מדרשו תל־תלפיות לחסידים ברומניה ובקהל מעריציו נמנו גדולי הרבנים והצדיקים שבמדינה. בתוך הבאים לבוהוש נמצא גם הצדיק רבי דוד'ל מרומאן, בנו של הרה"ק רבי יצחק מקאליש (אחיו של הרבי ר' מאיר'ל מפרימישלאן זצ"ל), שהיה מהיושבים ראשונה במלכות רוז'ין. כמוהו כן הרב מפונזשט, דמות אצילית, פנים מאירות, שהופעתו בבוהוש היתה מעוררת התרגשות בקהל ורבים ביקשו להתברך מפיו. עיני המעריצים ותשומת לבם נמשכו תמיד מן הרב גם אל בנו הצעיר, רבי חיים מרדכי, הנוער כולו מאהבת תורה ופומיה לא פסיק

[מח]

מגירסא. גם האדמו"ר הקדוש רבי יצחק, שהיה כידוע ממעט בדיבורים וכולו אומר התאפקות, בנוסח הרוז'ני המפורסם, הראה לעילוי אותות חיבה גלויים.

לא ייפלא, אם כן, שהחסיד והלמדן המופלא רבי אברהם חיים סארף, איש אמונים וגבאי אצל האדמו"ר מבוהוש, השתדל לקחתו חתן לבתו המצויינת צפורה. ואכן בשלהי החורף שנת תרמ"ה, כשמלאו לו י"ז שנה, אמרו משמים לדבק טוב ורבי חיים מרדכי עבר ונסמך אל שולחן חותנו בעיירה בוהוש. כאן ישב למעלה מעשר שנים רצופות, כשהוא פטור מטרדות פרנסה ועושה חיל בתורה, מעריב ערבים ומעורר את השחר כשמשנתו סדורה בפיו לגרוס ולשנן, מבלי להתעייף.

בשבת תחכמוני

בשנים שישב ולמד בבוהוש חיבר וכתב חידושים והארות שנתחדשו לו במסכתות הש"ס כולן (מהם התגבש אח"כ ספרו „חידושי בן יאיר“). בקלויז של האדמו"ר התקרב אל הרב דמתא, רבי שבתי סגל (מחבר שו"ת הרשבי"ד), שחיבב אותו עד לאחת, והיה בא לעתים תכופות מביתו אל אותו ה„קלויז“ על-מנת לשתף את רבי חיים מרדכי ולקחתו צוותא לעצמו בבירור הלכה עמומה שמתחבט בה, או לפלס דרך בסוגיא מסויימת. כאן התוודע לחכמי התורה שבאו מעריהם להקביל את פני האדמו"ר בזמנים מיוחדים, כמו: רבי בצלאל זאב שפראן אב"ד באקוי, רבי חיים יהודה לבל אב"ד פיאטרה, רבי יהושע פאלק וולפזאן אב"ד פאלטישן, רבי אליהו מפאדליאוו ועוד רבים, זכר כולם לברכה, שהיו מתגברים כמעיונות בחידושי הלכה ופלפול, ומוצאים ענין תמיד להשתעשע בפלפולים עם האברך הצעיר, בן הרב דפונזשט, המגלה בקיאות בכל חדרי תורה.

באותו זמן קשר ברית-אחווה עם טובי הלומדים הקבועים בקלויז, אריות שבחבורה, מן החסידים ה„יושבים“ שפרשו מהויות העולם והתמכרו לעשות כל ימיהם ולילותיהם בתורה ובחסידות – מהם שידעו בעל-פה ש"ס בבלי וירושלמי, והיו למופת ביגיעתם ובהתמדתם. כן התרועע עם בניו המופלאים של האדמו"ר, במיוחד עם הבן השלישי רבי משה לייב, חתנו של הצדיק רבי נחום דוב מסדיגורה (שנודע לימים כאדמו"ר מפשקאן), ועם הבן הרביעי רבי דוד, חתנו של האדמו"ר רבי אברהם השל

[מט]

... ..

ממז'בוז' (שנפטר על פני אביו ביום ד' שבט שנת תרמ"ד), זצ"ל, שנהגו להמתיק סוד עמו בעניני חסידות ועבודת השם.

תקופת בודהוש היתה מהתקופות היפות ביותר בחייו. בעשור השנים האלה הוסיף רבי חיים מרדכי תורה ועליית הנפש עד שגדל אילנא רברבא ושמו הטוב הלך לפניו. טובי הרבנים במדינה ניבאו לו עתיד מזהיר בתחומי הוראה. למרות גילו הצעיר, יחסית, היה אב בחכמה ויראתו קודמת לחכמתו. ראו על פניו עין-בעין שאינו מסיח דעת אף לרגע. הוא הצטיין בגינוני קדושה ובעדנה נפשית, רך כקנה במגעו עם הבריות, וחנן לכל אדם.

היכל הקודש של האדמו"ר, בית היוצר לחסידים ואנשי מעלה, מילא תפקיד חשוב בחייו הרוחניים ושימש לו כעין כור-זהב לעיצוב השלם של קלסתרו הרוחני. בשנים מאוחרות השכים לפתחי עוד הרבה צדיקים, היה נוסע הרבה אל רבי דוד משה מטשורטקוב ואל בנו רבי ישראל, היה משחר פניהם של האדמו"רים מהושיאטין וסדיגורה, ויז'ניץ, קוסוב, פשקאן, בלז וסקווירה – ובכל פעם שהיה נוסע להסתופף בצלו של צדיק נהג ללבוש בגדי שבת אף בימות החול – אולם באדמו"ר מבוהוש ראה את רבו המובהק. הוא אשר עשאו לזיוותן.

השפעתו המקרינה של האדמו"ר רבי יצחק, קדוש עליון, צירפה את אישיותו כבדולח. עם היותו חסיד טשורטקובי מבית אבא, התקשר אל הרבי מבוהוש בכל נימי נפשו העדינים, הרבי ניצב במרכז עולמו הרוחני, ועד סוף ימיו – אף שחלפו כבר מהסתלקות האדמו"ר יותר מארבעים שנה – בכל פעם שהזכיר את שם הרבי מיהר להתרומם מעל כסאו בחרדה וביראת הרוממות.

הרב מנייאמץ

בשנת תרנ"ה נתנו בו עיניהם בני קהלת טרגו-נייאמץ, שהיו רובם ככולם חסידי רוז'ין, והושיבו אותו על כסא הרבנות בקהלתם כממלא מקומו של הרב הקודם רבי אריה לייב אתרוג שנפטר זמן קצר לפני כן (וראה תשובה אליו מהגאון בעל „כוכב מיעקב" דהרימלוב בס' זכרון שלמה ירושלים תשמ"ג עמ' תי"א). הדבר היה בשנה האחרונה לחיי האדמו"ר מבוהוש (נסתלק ביום י' אלול שנת תרנ"ו), שהורה לרבי חיים

מרדכי כי יקבל עליו את המינוי. לפי שמועה אחת אמר אז הרבי אל פרנסי הקהלה דנייאמץ: „הא לכם רב חדש במקומו של רבי לייב אתרוג. גם רבי חיים מרדכי שלנו הוא אתרוג נאה...”

מני אז ועד שעלה הכורת על קהלה קדושה זו בגזירת היטלר ימי קרוב ליוכל שנים, שימש הרח"ם אב ורועה רוחני לעדתו הקדושה. וממעונו הדל בנייאמץ בקע אורו גם למרחקים. משנה לשנה. חמישים שנה, התעלה במדרגות. עתותיו היו קודש כליל לתורה ולעבודה ולמעשים טובים. לא ייפלא, אם כן, שהקיפוהו ישראל קדושים בהערצה בלתי שכיחה.

מומחיותו בעניני הוראה מעשית, תשובותיו שהשיב בעין טובה לכל דורש, עשאוהו לפוסק רב-סמכא שמריצין אליו שאלות מכל-ערי המדינה ומחוץ לגבולותיה עד מעבר לאוקיינוס הגדול. גדולי הגאונים שבדור. כיון שהחליפו עמו אגרות תורה ועמדו על היקף גאונותו, פירסמו להודיע בתפוצות ישראל כי בעיירה הקטנה נייאמץ יושב חכם ופוסק שהלכה כמותו. משמים מסכימין להוראותיו. מתוכם ייזכרו במיוחד אנשי השם: רבי מאיר ארק מטורנא, רבי אברהם מנדל שטיינברג מברוד, רבי יוסף חיים זוננפלד מירושלים, רבי אליעזר דוד גרינוולד מסאטמר, ורבי משה קליערס מטבריה – נשמתם עדין.

משיב כהלכה

המעין בשלושת חלקי ספרו הגדול שו"ת „באר חיים מרדכי” שהדפיס בחייו (החלק הרביעי עודנו בכתובים) ימצא במאות הסימנים שלל מגוון של נושאים בהלכה, שאלות למעשה ובירורים בסוגיות. או אפילו בדברי אגדה, שהריצו אליו מכל קהלות הקודש ממזרח וממערב אירופה. מאמריקה, מקנדה, ומארץ ישראל. בקהל השואלים יש רבנים ומו"צים, רישי מתיבתא וצורבים, פרחי תלמידי חכמים וכן בעלי-בתים יודעי ספר ומביני שמועה – לכולם השיב ברצון ובסבלנות, באר היטב, כיד ה' הטובה עליו.

בתשובותיו אנו מוצאים את רבי חיים מרדכי מתגלה פעם כגבור איש מלחמה ופעם כזקן מלא רחמים. ענוותנותו מבצבצת מכל שורה ושורה. נר לרגליו משמשים דברי חז"ל במדרש (פ' משפטים) „כשם שהזהיר

הקב"ה את הכהנים שלא יהיו פוסעים פסיעות גסות על גבי המזבח, אלא עקב בצד אגודל, כך הזהיר את הדיינים שלא יפסעו פסיעות גסות בדין..."

אולם בשעת הצורך הוא נאפד במדת הגבורה ותקיף בדעתו לדרוש ולגזור „בכח התורה" שלא ישנו מהוראתו. לפעמים אף יצא לחלוק על פסקי גדולים מפורסמים כמו בעל „מחזה אברהם" מברודי (ראה שו"ת „באר חיים מרדכי" ח"א אה"ע סימן מ"ז) ואחרים. כשנודע לו שהראשל"צ הספרדי מירושלים, רבי יעקב מאיר, כשביקר בקהלה הספרדית בעיר-הנמל „קונסטנצא" אמר שרשאים למול תינוק שנולד לישראל מאשה נכרית, נתן לבו לפירצה העלולה להיגרם ממכשול זה ויצא לפרסם בפומבי שדבריו בטלים; וכשרבי יהודה לייב צירלסון הי"ד, גאב"ד קישינוב, נטה להתיר את המילה והדפיס דעתו באחד מספריו, לא היסס רבי חיים מרדכי לפרסם שורה של פירכות וסתירות לדעה זו, והכל בכדי שלא תתקבל דעת המיקל בנדון זה.

ויש לציין: יחסי ידידות ואהבה שררו בינו לבין הגרי"ל צירלסון מימים רבים, וגם הויכוח הנוקב בנושא האמור לא הפריד ביניהם, עד שקיימו בנפשם „את והב בסופה". אף הוא פנה באותו ענין לרבי יוסף חיים זוננפלד, גאב"ד ירושלים, שתמך בלא שום פקפוק בהוראתו לאסור המילה, וביקש מאתו לפרסם ש„חכם פלוני" רצה לומר ע"פ טעות איזה היתר ואין בו ממש, בהוסיפו ש„ראוי לא להזכיר שמו" בכדי „שלא להתגרות" (רק שנים מרובות אחרי ששבקו חיים כל האישים המעורבים בפרשה התפרסמה ברבים חליפת מכתבים מפורטת באותו נושא ונודע שמו).

חלק ניכר מן התשובות כתב רבי חיים מרדכי לבני משפחתו: אל אחיו רבי בנציון רולר אב"ד בוהוש, אל אחיו רבי יצחק יעקב גוטליב המתגורר בצפת, אל חמיו החסיד רבי אברהם חיים סארף מבוהוש, ואל גיסו רבי מנדל סארף היושב בפאריז; אל בנו רבי מנדל רולר שישב על כסא הרבנות בערים ווסלוי, אקרמן, במדינת בסרביה (ואחרי השואה כיהן רב בעיר לודז' בפולין ומשם עבר לפאריז, ואחר נקרא לשמש ברבנות בקהלה היהודית במלבורן, אוסטרליה), אל חתניו: רבי יעקב חיים רוטר ורבי ניסן גולדשטיין מקלויזנבורג, רבי לוי שטרנברג אב"ד דומברבני, רבי אברהם צוויבל (לוקח בתו חיה טוביה, שעלו לא"י אחרי השואה והתגוררו בבני

ברק), ואל נכדו המופלא רבי שלום נפתלי – כולם תלמידי חכמים מובהקים, מצויינים בכל מדה נכונה, אשר יראתם קודמת לחכמתם.

פה מפיק מרגליות

מלבד הוראותיו יצא שם טוב לדרשותיו בדברי אגדה ומוסר שהלכות נמשכין אחריהם. במשך עשרות שנים דרש ברבים בעירו נייאמץ, מעל בימת בית-המדרש הגדול, מדי שבת בשבתו. וכשנזדמן לפעמים בעיר אחרת, בקלויזנבורג או בקישינוב, מיד הפצירו בו יהודי המקום שירוה צמאונם לדברי אלקים חיים, והוא תמיד נענה ברצון והתגבר כמעין מפכה אמרי-שפר ורעיונות עילאיים בדרך פרד"ס שמלהיבים לבות ישראל לאבשב"ש. פיו קלח פנינים, מרגליות, עם שהוא מתבל באמריו קצת דברי-כבושין להוכיח את קהל שומעיו – על חובת אדם בעולמו, על רפיון מן התורה, ועל פרצות הדור שמחוייבים לגודרן ולהתרחק מקלקלתן. כשהתחיל לדבר, בקול נרגש ורוטט, מפני פחד אלקים שהיה חופף עליו בכל עת, נפתחו הלבבות לקלוט מוסריו ולהרהר בתשובה שלמה. וכך העיד בו האדמו"ר מסקולין: „דרשותיו – אם כי לא היה מהנאמרים המודרניים, מיפיפיתו של יפת, הרי אפילו מי שהוא קשה-לב היה בוכה בשמעו את מוסריו הנעימים...”

כחסיד רוז'יני הצטיין באצילות המחשבה. כח החידוש שלו בדברי אגדה היה כח אינסופי, כמו שנפלט מפיו פעם אחת, בפורים, כשחידש ביאורים במגלת אסתר ואמר בזה"ל „יכולני לדרוש בעניני המגילה מפורים זה עד פורים לשנה הבאה” – מקורביו ידעו שאין בכך משום גוזמא. אף הוא טרח לקבוע את חידושי-אגדה שלו בספר ומהם הדפיס במרוצת השנים חיבוריו שכבר הזכרנו למעלה וכן את הספרים „שער נפתלי” (ביאור על הפטרות שבע דנחמתא, טשרנוביץ תרפ"ב) ו„באר חיים מרדכי” על י"ג עיקרים (קלוז'ש תרצ"ט). כמו-כן כתב פירוש מקיף להגדה של פסח (ראה להלן).

את הספר „שער נפתלי” הקדיש לזכר בן-שעשועים ששיכל בשנת תרפ"ב, אברך כמדרשו, הוא רבי שמשון נפתלי רולר שכדבריו „הרבה יגע בתורה בכ"ח שנים והיה מוכתר במעלות ומדות טובות לפני ה' ואדם”. באותה שנה קרהו אסון נוסף כשמתה עליו אשת נעוריו, מרת צפורה,

בגיל חמשים שנה. הצרות גרמו לו יסורי־נפש מרובים אך הוא התגבר על מכאוביו ולא נתן מגרעות ליגיעתו בתורה ובעבודת הבורא.

בספרו על „אני מאמין“, י"ג עיקרים, יש למצוא חידוש רב. זהו ביאור קלאסי לעיקרים שניסח הרמב"ם עבור ישראל מאמינים. אמנם קדמו לו מחברים שכתבו ביאורים ל„אני מאמין“ (מכללם ייזכר במיוחד הגה"ק רבי אברהם דוד מבוטשאטש זצ"ל, ראה בשלהי ספרו „תהלה לדוד“ על תהלים) אולם חיבורו של רבי חיים מרדכי הוא ללא־ספק אחד המשובחים והמעולים ביותר. הוא מבהיר ומבאר כל מלה בפני עצמה: „אני“ – אני לעצמי, בלא הצטרפות; „מאמין“ – – – ומוצא לכל מלה ומלה תליתלים של מקורות ורמזים בתורת הרמב"ם עצמו ובשאר חיבורים משל ראשונים ומשל אחרונים, במדרשים ובספרי קבלה, ותוך כדי שילוב ענין בענין חורז הוא מדבר־הגות לפלפולים בהלכה, ומצטט ספרי פוסקים ושו"ת, הכל מסביב ל„אני מאמין“ שמקיים בו „הפך בה והפך בה דכולא בה“. אף ביאור זה משובצים בתוכו דברי כבושין ליישר הלבבות. לדוגמא: בעיקר החמישי „שהבורא יתברך שמו לו לבדו ראוי להתפלל ואין לזולתו ראוי להתפלל“ הרחיב דיבורו בענין התפלה שבני אדם מזלזלין בה ומוכיח בשער: „ניחזי אנן, איך אנו מתפללים – – –“

נאה דורש ונאה מקיים

מתוך יצירותיו־חיבוריו של רבי חיים מרדכי, הן בהלכה הן באגדה, מצטיירת ועולה דמותו הזכה. הוא לא היה סתם נאה דורש. כל הכתוב בספריו מהווה חלק בלתי נפרד מישותו, מתפיסת חייו, ומסדר יומו, בבחינת „קיים זה מה שכתוב בזה“. מלבד היותו גאון בתורה היה גאון בחסידות, ביראת שמים, ומעולם לא עבר עליו רגע בהיסח־הדעת. תמיד תמיד בכל תקופה ובכל מצב קיים בנפשו „בכל דרכיך דעהו“.

במיוחד הצטיין בעבודה שבלב זו תפלה – שחרית מנחה ומעריב – שהיא כדברי הכוזרי „מזון לנפש כמו המאכלים לגוף“ ועתותיה שלוש הם „לב הימים והלילות“. וכך אומר מהרא"ז פורטוגל מסקולן: „מי ששמע נעימת תפלתו, או קריאתו־שמע, אפילו קריאת־שמע שעל המטה – נתרגש“.

בוקר בוקר אחרי שברך ברכת התורה, נהג ללמוד פרשה בחומש עם

„אהללה ה' בחיי": הגאון מנייאמץ בתפילתו

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן ההוכחה
 מרביצי תורה מעולם החסידות - ז' : סורסקי, אהרן (15) } עמוד מס' : 54 הודפס ע"י אוצר החכמה

רש"י – מפרשת השבוע – והולך לבית־הכנסת להתפלל בציבור. בשעת התפלה היו מונחים לידו פתוחים, על גבי שולחן קטן, מספר סידורים שנדפסו בהם כוונות וצרופים (סדור האריז"ל, יעב"ץ, ואחרים) והוא מעביר עיניו מאחד למשנהו בכל עת התפלה ואותות התאמצות רוחנית ניכרין על גילי פניו.

מסירות נפש על תפלה בציבור

מעולם לא ראהו איש מתפלל ביחידות. אפילו כשהיה מיטלטל לפעמים בדרכים רחוקות, היה משתדל במאמץ רב, ואינו חוסך בהוצאות כספיות, שלא יחסיר מלהתפלל בציבור. אף בצוואתו לבנים שלו לא פסח על ענין חשוב זה: „בני היקרים, שמרו דרך ה' ללמוד ולקיים – היזהרו מאד בתפלת הציבור”.

הדפסת חיבורו ל„ברכי נפשי” (הוזכר למעלה בתחילת הפרק) אף היא קשורה למסירות־נפשו על תפלה בציבור. בקובץ „בית ועד לחכמים” שהו"ל רבי שמעון פולאק מסטמאר (חוברת ו"ז) מתאריך אדר־ניסן תרפ"ח) התפרסמה ידיעה על הופעת הספר בתוספת ציון ש„המחבר הדפיס את ספרו בתור שבח והודאה להשי"ת שניצל כשהיה על פי מקרה בקלויז'ש משערוריה גדולה”. ויוצאי חלציו מספרים: רבי חיים מרדכי נזדמן לקלויז'ש (=קלויזנבורג) בימי פרעות ליהודים. כשהגיעה שעת התפלה, למרות שהזהירו אותו מפני הסכנה, יצא לבדו אל הרחוב וחיפש אחרי מנין לתפלה בציבור. תוך כדי הילוכו נתקל בכנופיא של גוים, צוררי היהודים, שהתנפלו עליו וביקשו לרצחו – רק בדרך נס ניצל מידיהם.

מעשה ששיגר מברק לידידו רבי יהודה לייב צירלסון, בקישינוב, שעומד להגיע אליו בשעות הערב ומבקש לעכב עבורו „מנין” למעריב. עשה כבקשתו. הרב דניאמץ הגיע לביתו מרציף הרכבת שבמרכז העיר, בכרכרה שכורה, בשעה מאוחרת. מיד עמדו בתפלה. אחרי שסיימו שאל רבי יהודה לייב את אורחו: היש למר „יאָרצייט” בלילה זה? ולהפתעתו, השיב רבי חיים מרדכי, כי אין לו שום „יאָרצייט” היום, וכי טרח לשכור הכרכרה בכסף מלא ולהיטלטל הנה מבית־הנתיבות – אך ורק בכדי להתפלל בציבור.

כיוצא בזה סיפר האדמו"ר מסקולן על חוויה אישית שלו: „נהירנא

מימי צעירותי בסקולען, פעם אחת בליל חורף קשה דפקו בדלת ביתנו באמצע הלילה... כשפתחו הדלת ראיתי לפני רב זקן נשוא־פנים שאמר לי כי הוא הרב דנייאמץ, וביקש ממני לאסוף „מנין“ בכדי שיוכל לומר „ברכו“. מלאתי בקשתו אחרי שהתפלל ערבית נסע מיד בחזרה מרחק עשרה קילומטרים עד מסלת הברזל... אף סיפר לי כי הוא בא עתה מעיר אחת בבסרביה (כנראה התפלל שמה מנחה) וחשב למצוא „מנין“ ברציף הרכבת, ומכיון שלא מצא, הרי לגודל אהבתו ויראתו לא חסך על יגיעה וטירחה לעת זקנתו, ולמרות ימי החורף הקשים נסע בעגלה מרחק כזה, ולא שם לבו להוצאה הכספית הגדולה (לפי ערך מצבו) ובלבד שלא יחסיר „ברכו“ אפילו פעם אחת...“

סדר יומו

סדר־היום של הרב דנייאמץ היה כולו רצוף תורה ועבודת־שמים ולא נותר בו אף רגע פנוי שלא לצורך גבוה. כשסיים תפלת שחרית, חלץ מעליו תפילין דרש"י, טעם טעימה כלשהי לסעוד לבו, ותיכף התעטר בתפילין דרבינו תם ונשאר בבית המדרש ללמוד את שיעוריו היומיומיים: פרשה בחומש, פרק בנ"ך, פרק משניות, דף גמרא, זוהר הקדוש, שולחן ערוך ושאר ספרי הלכה מהם ראשונים ומהם אחרונים. בערבי שבתות נהג לקרוא מתוך ספר תורה על הבימה את פרשת השבוע, שנים מקרא ואחד תרגום, כשהוא מעוטר בטלית ותפילין.

במיוחד הירבה לגרוס ולשנן טור עם „בית יוסף“ שהיו שגורים על־פיו בכל עת. אף הוא כמדתו לעצמו היה מזרז אף לאחרים, במיוחד לפרחי תורה, שלא יתרפו מלשנן פרקם מאה פעמים ואחת, ולנצל כל רגע פנוי למטרה זו, כלשונו: „אונטער'ן איבערבעט דארף מען אויך האזר'ן שולחן ערוך“ (= כאשר שוכבים מתחת לשמיכה יש לנצל הזמן ולחזור על השו"ע).

שיעוריו בבית המדרש היו נמשכים בדרך כלל עד אחרי חצות היום. אחר־כך פנה לביתו. כאן המתין עליו מדי יום ביומו העגלון הקבוע שלו עם מרכבתו, שהיה מסיעו לבקר את החולים בעיר, כי כן מנהגו לקיים בכל יום מצות ביקור־חולים – עוד בטרם בא אוכל לתוך פיו. אפילו היה החולה יהודי מפשוטי־עם, שאין לו כמעט שום קשר אישי עם הרב, כיון שנודע

לרבי חיים מרדכי מחליו טרח לבקר אותו, התענין במצבו, שאל ודרש אם אינו זקוק לעזרה מסויימת, ולבסוף השמיע באזניו דברי עידוד וברכו ברפואה שלמה. רק בשובו מביקור חולים ישב לסעוד פת שחרית.

אף אכילתו היתה קודש כעדותו של האדמו"ר מסקולען: „שהיה מייחד שם שמים על מאכלו ומשקהו, ועל כל דבר נהג לומר, לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה' מרוב אהבתו לאלקים".

אחרי שגמר לסעוד ישב לרשום חידושי-תורה, או לכתוב תשובה לשואלים בהלכה, עד שהתעייף ופנה לנוח מעט במטתו. ליד המטה ניצב שולחן קטן ומעליו ערימה של ספרי חסידות: „תולדות יעקב יוסף", „קדושת לוי", „נועם אלימלך", ושאר ספרים שהיה מעיין בהם שעה קלה לפני שנרדם. אחרי-תנומה קצרה התיישב שנית ללמוד ולכתוב חידושי תורה. ומרגלא בפומיה: „וקנה לך חבר" – הקנה (קו"ף קמוצה נו"ן סגולה) יהיה לך לחבר ורע. כשסיים הכתיבה יצא לטפל בצרכי העיר ולקבל אנשים שפנו אליו בענינים שונים, מי לשאול הלכה למעשה, ומי לבקש תמיכה או השתדלות, המלצה, עצה וברכה. לכולם האיר פנים והשיב בנחת, בהתענינות, ברצון לעזור ולהדריך. גם בלילה לא יכבה נרו וקול התורה, בלוי ניגון חרישי מלא מתיקות, עלה מחלונות חדרו אף בשעות המאוחרות – והתפשט בחלל כמנגינת מלאכים.

בין ענין לענין היה עושה ומעשה לחפצי שמים. בחכמה יתירה השכיל אל דלים להמציא להם רווחה. הרבה פיזר מכספו לצדקה וכן התאמץ להתרים את זולתו עבור העניים. במיוחד השתדל בזה לפני החגים, בפרוס הפסח ובפרוס חג הסוכות, כשהוא מכתת רגליו לחזר על פתחי נדיבים ומשנן לעצמו: „חייב אדם לטהר עצמו ברגל", בזה שמכתת רגליו לצרכי צדקה יטהר גבר! לפעמים מסר בעבוט את תכשיטי ביתו לצרכי מצוה. כשהיה הולך ברחוב ורואה יהודי נושא בידיו סלים כבדים וכדומה, מיהר לקרוא לאיש מן האביונים בעיר ולשלם לו בעין-יפה, בכדי שיעזור לזה בנשיאת משאו ולקיים בהידור מצות „עזוב תעזוב" (ואילו כשראה תלמיד-חכם נושא חפצים מיהר לסייע לו בגופו). כשעלה לירושלים באחרית ימיו, והיה כלוא בביתו מרוב חולשה, הפציר במקורבים שיביאו אליו בכל יום איש עני שיוכל לקיים בו מצות צדקה.

ככה התנהג דבר יום ביומו, בקיץ ובחורף, במשך עשרות שנים מבלי

להתעייף. בימי שובבי"ם נזהר להתענות כמנהג יחידי סגולה ההולכים לאור תורת האריז"ל. רק בלילה אחרי צאת הכוכבים הביאו לו לבית-המדרש כוס חלב ומיני מזונות להשיב לבו מן הצום. אחרי שאכל הוסיף לישיב בבית ה' על התורה והעבודה עד שעה מאוחרת ורק אחרי שהשלים חוקו קם ופנה לביתו.

בזמני רצון

בהתקדש ליל שבת ראו בעליל שלובש פנים חדשות. עוד בצהרי יום הששי, כשחזר מבית הטבילה, תימר מד' אמותיו ריח גן-עדן. אמירתו „שיר השירים" בקול ערב, בנעימה ובהתלהבות, ליבבה את האנשים שהקשיבו לזמרתו, והתפשטה כשמן-המור בכל אבריהם. אחרי קבלת שבת ותפלת מעריב היה מוסיף ושוהה עם הקהל בבית המדרש, בכדי לאַחר את ה„קידוש" עד לשעה מסויימת, כפי שנוהגים אדמורי"י בית רוזין (וראה: „באר היטב" או"ח סימן רע"א סק"א), והיה משמיע אז לפנייהם דברי תורה על פרשת השבוע. כשסיים פנה לביתו. לפני שקידש על היין נטל בידיו שני בדי הדס והקיף בהם את שולחנו כפי נוסח האריז"ל. אחר-כך ישב לסעודה מלא התרגשות, פניו קורנות אור, לבו ובשרו מרננים לא-ל חי, ובאכילתו כמו בזמירותיו ראו אותו תפוס שרעפים ומיחדל יחודים וכוונות טהורות. אחרי שהשלים הסעודה שכב במיטתו להחליף כח וכשהגיעה שעת חצות הקיץ והתגבר כארי ללמוד בקול רם מתוך הזוהר הקדוש, כל מלה מתמתקת בפיו כדבש, והיה חורז מספר הזוהר לספר „ברית כהונת עולם" (שהיה חביב עליו ביותר והוגה בו בכל עת מצוא) וממנו לשאר ספרים קדושים, נגלה ונסתר, עד שעלה עמוד השחר. במשך כל יום השבת נזהר משיחת חולין כלשהי ומדיסח הדעת.

כיון שהבדיל על הכוס במוצאי שבת, והשלים הזמירות, מיד ישב אל השולחן לרשום כל אותם חידושי-תורה שנתחדשו לו במשך יום השבת. בימים הנוראים, ימי סליחות ורחמים, היה כאיש מופשט מהוויות העולם ומרחף בעליונים. לא חדל אף לשעה קלה מדביקות, פיו לא פסק מלמלל דיבורי תורה ותחינות, התפלל מקירות לבו בקול חוצב להבות, ועיניו זולגות פלגי דמעה. כשעמד בתפלה עטפתם למקורביו הרגשה כאילו

התקלף מגופו ועומד במרום לפני כסא הכבוד. מעשה שאירע בימי עברה ופורענות, בתקופת השואה, שעבר רבי חיים מרדכי לפני התיבה בליל ראש-השנה, ובאמצע אמירת „לדוד מזמור” קם שאון בקרב המתפללים: מישאו רמז כי הצוררים ימ”ש באו להתפרץ אל בית-המדרש. מרוב פחד ובהלה נסו כל המתפללים החוצה. כעבור רגעים אחדים התברר שהפיצו את השמועה בטעות, הצוררים לא באו, והקהל חזר אל התפלה. והנה בהיכנסם להיכל ראו כיצד רבם הקדוש מוסיף ועומד לפני התיבה, מבלי שהפסיק תפלתו, באשר מרוב דביקות לא הרגיש כלל במהומה ובמנוסת האנשים, וכבר הגיע לפסוקים האחרונים של הפרק „לדוד מזמור...”

וכיראתו יראה עילאה בימים נוראים כך שמחתו וחדוותו בימי חג הסוכות שחגג אחריהם. כשישב בצל הסוכה העידה בו ארשת-פניו שהוא מדושן עונג בפועל. כפעם בפעם היה קורא: „הרי אנו יושבים עכשיו ממש בגן עדן”. למרות הקור הקפיד לישון בסוכה. כשירדו גשמים ונאלצו לסגור הגג, הרי מרוב חביבות מצוה עמד על המשמר, בציפיה לרגע שיפסיק המטר, וטיפס בעצמו לפתוח את הגג שנית. ולמרות שבעבור שעה קלה נתחדש הגשם ונאלצו שוב לסגור, חזר ועמד בציפייתו לרגע שיוכל לפתוח, מבלי שיתעייף מלחזור על הסגירה והפתיחה פעמים רבות במשך כל הלילה.

משהאיר ובא היום נטל בידו את הלולב והאתרוג, ומגודל חביבות לא הניחם מידו אף לאחר שקיים מצוותו בברכה ובנענועים, אלא מגפפם ומחזיק בהם בכל עת התפלה ובכל השעות שיושב ולומד תורה עד סמוך לשקיעת החמה – התגלמות חיה של דברי חז”ל (סוכה מ”א) „כך היה מנהגם של אנשי ירושלים: אדם יוצא מביתו – ולולבו בידו; הולך לבית הכנסת – לולבו בידו; קורא ק”ש ומתפלל – ולולבו בידו; הולך לבקר חולים ולנחם אבלים – לולבו בידו. להודיעך כמה היו זריזין במצוות”.

שמו הולך לפניו

בניגוד לרצונו היה פירסומו הולך ורב. פסקיו, תשובותיו, עשאוהו לתלפיות שכל מבקשי דת-ודין פונים אליו. מעורבותו בעניני הציבור בעירו ובמדינה, לגדור פרצות ולבצר חומות הדת, להטות שכס לארגון החרדים „אגודת ישראל” ולעודד פעולותיו, הגדילה משקל סמכותו

עם „ארבעת המינים“ בחג הסוכות

אברהם

ל' ק"ק רבני חסידים
תק"ק מ' קונגרס הרבנים
י"א תרס"ג

הצעת הגרסה

ל' ק"ק רבני חסידים
תק"ק מ' קונגרס הרבנים
י"א תרס"ג

הצעת הגרסה "מ כפי שצוטטה בפרוטוקול מ"קונגרס הרבנים" קראקא תרס"ג

ל' ק"ק רבני חסידים
תק"ק מ' קונגרס הרבנים
י"א תרס"ג

הצעת הגרסה "מ כפי שצוטטה בפרוטוקול מ"קונגרס הרבנים" קראקא תרס"ג

הצעת הגרסה "מ כפי שצוטטה בפרוטוקול מ"קונגרס הרבנים" קראקא תרס"ג

הצעת הגרסה "מ כפי שצוטטה בפרוטוקול מ"קונגרס הרבנים" קראקא תרס"ג

הצעת הגרסה "מ כפי שצוטטה בפרוטוקול מ"קונגרס הרבנים" קראקא תרס"ג

הצעת הגרסה "מ כפי שצוטטה בפרוטוקול מ"קונגרס הרבנים" קראקא תרס"ג

והוסיפה למעמדו הרם עד שהוכתר לנשיא „מועצת גדולי התורה“ דרומניה.

עוד בעשור הראשון לרבנותו, בשנת תרס"ג, נטל חלק פעיל ב„קונגרס הרבנים“ הראשון שנערך בעיר קראקא (בהשתתפות מאות רבנים ממצרים ורוסיה עד הונגריה שהתאספו במטרה להישבע בפומבי שאין שחר לעלילות-הדם שמעלילין על בני העם היהודי בארצות שונות מני דורות רבים) ונבחר אז לעמוד בראש „אגודת הרבנים דרומניה“ (השוה עם פרטי כל הקונגרס שנכתב ע"י רבי אליהו עקיבא רבינוביץ מפולטבה, קראקא תרס"ג, עמ' 15); וכעבור שנים אחדות כשנוסדה אגו"י העולמית הצטרף לשורותיה והאציל מהשפעתו עליה. „הרב דנייאמץ“ נהפך לשם-דבר – למושג.

וכך הוא מציין בהקדמה לחלק שלישי מתשובותיו שהו"ל בשנת תרצ"ו: „אני בעניי שמי בעולם הרב מנייאמץ, אשר באמת אינני רב אך זעיר, ובאשר ידוע מפי סופרים וספה"ק איך הזכרת השם טובה ועליה גדולה להנשמה, נפשי בשאלתי וזאת בקשתי מן העולם לעשות עמדי חסד זה, כי שמי אשר יקראו אותי על שם ספרי יהיה „באר חיים מרדכי“ זה יהיה זכרי ושמי לעולם“.

אבי העגונות

במיוחד גדל שמו כמומחה להיתר עגונות. בענין זה נתייחד רבי חיים מרדכי יותר מרוב הפוסקים בדורו, שסייעו אותו מן השמים לברר הלכה חמורה זו משרשיה, וברכוהו בלב ארי אשר לא יהסס ולא יירתע מלהיכנס בעובי הקורה ובמלוא האחריות להתיר בנות-ישראל עלובות מכבלי עיגונן. מרגלא בפומיה משמו של רבי אהרן חיוואן מחכמי הספרדים: „כל הזוכה להתיר עגונה אחת בזמן הזה כאילו בנה אחת מחורבות ירושלים העליונה“ והוא זכה, אכן, ביובל השנים שכיהן ברבנות, לקומם הרבה הרבה חורבות כאלו.

הוא לא הסתפק בכך שהזדקק לכל מקרה שהביאו לפניו, כשפלונית נעדר בעלה והיא צפויה לגורל המר של עגונה, כי גם טרח לחפש דרכי היתר ולהתקין תקנות קבועות, שתצמח מהן תועלת לכל הנשים האומללות. כך עשה למשל אחרי מלחמת העולם הראשונה

[סג]

[סג]